

ДРОЗД О. Ю.,

доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
професор кафедри поліцейської
діяльності

*(Національна академія
внутрішніх справ)*

ORCID ID: 0000-0002-4514-6594

ЗАХАРОВ А. В.,

кандидат юридичних наук,
докторант

*(Науково-дослідний інститут
публічного права)*

ORCID ID: 0009-0003-1204-3040

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.5.2.72>

ОСОБЛИВОСТІ ЛОБІЗМУ ЯК ПРАВОВОГО ІНСТИТУТУ

Актуальність статті полягає в тому, що європейські стандарти демократичного врядування вимагають відкритості, прозорості та інклюзивності правотворчого процесу, що зумовлює необхідність запровадження ефективних механізмів представництва та врахування інтересів різних соціальних груп, зокрема бізнес-спільноти та громадянського суспільства. У цьому контексті особливої актуальності набуває інститут лобізму як легітимний інструмент комунікації між органами публічної влади та заінтересованими сторонами, покликаний забезпечити фаховий вплив на процес прийняття управлінських і нормативних рішень. Водночас становлення інституту лобізму в Україні потребує належного нормативно-правового врегулювання та інтеграції у загальну систему публічного управління з урахуванням національних особливостей і міжнародного досвіду. Мета статті полягає у необхідності дослідити зміст та сформулювати, на підставі аналізу наукових праць вчених, поняття лобізму як правового інституту. У статті на основі детального аналізу наукової літератури розкрито зміст, значення та особливості категорії «правовий інститут». Представлено дефініцію останнього відповідно до якої це юридична конструкція в рамках певної галузі права, яка виступає окремою системою правових норм, які регулюють однорідні суспільно-правові відносини, що виникають між конкретизованою групою суб'єктів в рамках яких останні реалізують покладені на них суб'єктивні права, досягають законного інтересу та виконують встановлені обов'язки. Зроблено висновок, що лобізм, як правовий інститут, характеризується наступними ознаками: по-перше, це самостійна група суспільно-правових відносин, які регламентовано окремим набором юридичних норм, переважно, закріплених у положеннях Закону України «Про лобіювання» від 23.02.2024 №3606-ІХ; по-друге, дані суспільні відносини виникають з питань законного впливу на суб'єктів нормотворчої діяльності з метою прийняття ними необхідних для окремої або певного кола осіб нормативних документів, що стосуються їх законних інтересів; по-третє, лобіювання має законодавчо встановлений суб'єктний склад, який має відповідати ряду нормативно-встановлених вимог,

а також визначений об'єкт та предмет; по-четверте, діяльність з лобіювання характеризується чітким кінцевим результатом реалізації, який обрамлено термінологічною конструкцією «комерційний інтерес».

Ключові слова: *інститут, правовий інститут, лобізм, лобіювання, суб'єкт лобіювання, правовий інститут лобізму, ознаки правового інституту лобізму.*

Drozd O.Yu., Zakharov A.V. Features of lobbying as a legal institution

The relevance of the article lies in the fact that European standards of democratic governance require openness, transparency and inclusiveness of the law-making process, which necessitates the introduction of effective mechanisms of representation and consideration of the interests of various social groups, in particular the business community and civil society. In this context, the institution of lobbying becomes particularly relevant as a legitimate tool of communication between public authorities and interested parties, designed to provide professional influence on the process of making administrative and regulatory decisions. At the same time, the formation of the institution of lobbying in Ukraine requires proper regulatory and legal regulation and integration into the general system of public administration, taking into account national characteristics and international experience. The purpose of the article is to investigate the content and formulate, based on the analysis of scientific works of scientists, the concept of lobbying as a legal institution. The article, based on a detailed analysis of scientific literature, reveals the content, meaning and features of the category of "legal institution". The definition of the latter is presented, according to which it is a legal construction within a certain branch of law, which acts as a separate system of legal norms that regulate homogeneous social and legal relations that arise between a specified group of subjects within which the latter exercise the subjective rights assigned to them, achieve a legitimate interest and fulfill the established obligations. It is concluded that lobbying, as a legal institution, is characterized by the following features: firstly, it is an independent group of social and legal relations that are regulated by a separate set of legal norms, mainly enshrined in the provisions of the Law of Ukraine "On Lobbying" dated 23.02.2024 No. 3606-IX; secondly, these social relations arise from issues of legitimate influence on subjects of rule-making activity in order to adopt by them the necessary regulatory documents for a separate or certain circle of persons, relating to their legitimate interests; Thirdly, lobbying has a legally established subject composition, which must comply with a number of regulatory requirements, as well as a defined object and subject; fourthly, lobbying activities are characterized by a clear end result of implementation, which is framed by the terminological construct "commercial interest".

Key words: *institute, legal institute, lobbying, lobbying, subject of lobbying, legal institute of lobbying, signs of the legal institute of lobbying.*

Актуальність теми. В умовах інтенсивного курсу України на євроінтеграцію, гармонізації національного законодавства з правом Європейського Союзу та формування повноцінної ринкової економіки істотно зростає значення правотворчої діяльності органів державної влади. За таких обставин, роль законодавчих і виконавчих органів не обмежується виключно прийняттям нормативно-правових актів, а передбачає також активну участь у формуванні публічної політики, спрямованої на узгодження інтересів держави, суспільства та суб'єктів господарювання. Європейські стандарти демократичного врядування вимагають відкритості, прозорості та інклюзивності правотворчого процесу, що зумовлює необхідність запровадження ефективних механізмів представництва та врахування інтересів різних соціальних груп, зокрема бізнес-спільноти та громадянського суспільства. У цьому контексті особливої актуальності набуває інститут лобізму як легітимний інструмент комунікації між органами публічної влади та заінтересованими сторонами, покликаний забезпечити фаховий вплив

на процес прийняття управлінських і нормативних рішень. Водночас становлення інституту лобізму в Україні потребує належного нормативно-правового врегулювання та інтеграції у загальну систему публічного управління з урахуванням національних особливостей і міжнародного досвіду. За відсутності чітких правил функціонування зазначеного інституту зростають ризики непрозорого впливу на правотворчий процес, конфлікту інтересів та підміни публічних інтересів приватними. Саме тому дослідження лобізму як правового інституту є своєчасним і суспільно необхідним, а його результати можуть стати підґрунтям для подальшого вдосконалення національної правової системи та підвищення ефективності державного управління у відповідній сфері.

Стан дослідження проблеми. Проблема розуміння змісту та сутності лобізму знайшла опрацювання у наукових роботах представників різних галузей, у тому числі правової. Дане явище аналізувалось в працях Т.Ю. Богині, О.С. Волохова, А.Ю. Любімової, А.В. Малька, В.Ф. Нестеровича, М.І. Росенко, П.Я. Фельдмана. В наукових роботах представлених, а також багатьох інших вчених розкриваються питання інституційного забезпечення лобізму, основи його правового регулювання, специфіки державного регулювання тощо. Водночас, на сьогоднішній день, відсутні комплексні розробки в яких представлено обґрунтований погляд на лобізм, передусім, як на правовий інститут.

Мета статті: дослідити зміст та сформулювати, на підставі аналізу наукових праць вчених, поняття лобізму як правового інституту. Враховуючи викладену мету, завданнями статті є: 1) аналіз сутності та значення категорії «правовий інститут», а також виділення її ключових ознак; 2) опрацювання сутності та специфіки явища лобізму; 3) виділення ознак останнього, як правового інституту.

Новизна наукової статті полягає в тому, що в статті вперше проведено аналіз юридичної сутності лобізму та сформульовано підхід до переліку ознак його змісту, як правового інституту.

Виклад основного матеріалу. Звернемось до наукових розумінь категорії «правовий інститут». Її змістовною основою є поняття «інститут», яке в тлумачних словниках української мови описано наступним чином: а) назва деяких вищих навчальних закладів і наукових установ; б) закритого типу жіночий середній навчальний заклад для дітей дворян; в) сукупність норм у якій-небудь галузі суспільних відносин [1, с.33].

Щодо змісту правового інституту вчені висловлюються по-різному. Наприклад, на думку Ю.В. Циганюк – це відокремлена самостійна частина галузі права. «Оскільки галузі права відрізняються одна від одної за єдиними ознаками (предметом та методом регулювання), інститути, що входять до складу однієї галузі права, не можуть одночасно входити до вмісту іншої галузі права», – пише вчений [2, с.25]. В монографії І.І. Митрофанова вказано: «Інститут права – це первинний самостійний структурний підрозділ галузі. Норми трудового права утворюють галузь права не самостійно, а через інститути. Якщо система права складається з галузей, то вони у свою чергу складаються з правових інститутів» [3, с.41].

В дисертаційному дослідженні Т.В. Григор'євої зазначено, що інститут права – це перша після норми права уособлена спільність, що регулює окрему ланку, фрагмент, сторону суспільного життя. Він є складовою частиною однієї або кількох галузей права й характеризується тим, що: а) регулює вид більш менш значущих суспільних відносин; б) є логічно замкнутою, відокремленою сукупністю норм; в) функціонує автономно, тобто має можливість здійснювати регулювання суспільних відносин незалежно від інших інститутів права (що не означає, що інститут однієї галузі права не має зв'язків з інститутами інших галузей права). Як правило, наголошує науковець, кожна галузь має свої правові інститути як самостійні структурні підрозділи. З цього головне призначення інституту права – у рамках своєї групи однорідних суспільних відносин забезпечити цілісне, відносно закінчене регулювання [4, с.42-43].

Згідно висновків запропонованих в дисертації Л.А. Савченко правовий інститут – це відокремлена сукупність юридичних норм усередині галузі права, які об'єднані певною спільністю ознак регульованого ними виду однорідних суспільних відносин. Єдність

юридичних норм, що утворюють правовий інститут, зумовлена особливостями, що властиві не всім суспільним відносинам, які охоплюються даною галуззю права, а лише тому чи іншому їх виду, досить автономному і такому, що потребує самостійного правового регулювання. Відносна особливість правового інституту пояснюється також специфікою методу і принципів, цілей і завдань регулювання конкретних суспільних відносин і проявляється не лише у особливостях правових норм, що ним згруповані, але і в своєрідності відповідних правових відносин. Основною підставою для відокремлення тих чи інших споріднених правових норм в інститут права є забезпечення останнім самостійного постійного впливу на певну ділянку відносин. Головна функція правового інституту полягає у тому, щоб в межах своєї ділянки суспільних відносин забезпечити єдине, відносно закінчене регулювання. А це, у свою чергу, означає, що правовий інститут повинен володіти повним «комплексом» норм, за допомогою яких можна охопити всі суттєві моменти регулювання відповідної ділянки [5, с.185-186].

Правовий інститут, пише М.І. Смирнов – це сукупність правових норм, що регулюють будь-який вид суспільних відносин або вид чи певну сторону однорідних суспільних відносин і складових частин галузі права. Юридичним критерієм відокремлення тієї чи іншої сукупності норм у конкретний правовий інститут часто називають такі три ознаки: 1) юридична єдність правових норм; 2) повнота регулювання певної сукупності суспільних відносин; 3) відокремлення норм, що утворюють правовий інститут у главах, розділах, частинах і інших структурних одиницях законів, інших нормативно-правових актів [6, с.33].

Одну з найбільш широких та точних характеристик правового інституту наведено в навчальному посібнику з теорії держави і права Є.В. Білозьорова, В.П. Власенко, О.Б. Горювої, А.М. Завального, Н.В. Заяць та інших. Вчені вважають, що «інститут права – це система відносно самостійних норм права в межах певної галузі (підгалузі) права, що регулюють окрему якісно однорідну групу взаємозалежних суспільних відносин». Крім того, вчені виділяють наступні головні ознаки інститутів галузі права: 1) впорядковує не всю сукупність якісно однорідних суспільних відносин, а окремі видові особливості (сторони, ознаки) одного роду суспільних відносин або здійснює особливі завдання, функції в цьому регулюванні, тобто має видову однорідність соціального змісту; 2) володіє відносною нормативною самостійністю, стійкістю та автономністю функціонування, але на іншому рівні, ніж галузь права; 3) формується об'єктивно, а не створюється штучно; має відособленість від інших інститутів права – його норми не можуть з волі суб'єкта правотворчості переміщуватися в межі іншого інституту права; 4) характеризується специфічністю засобів правового регулювання; 5) втілює у своєму змісті особливу юридичну конструкцію, деякі загальні положення, єдині принципи; 6) має можливість формувати загальні поняття у власних межах, що допомагають забезпечувати відсутність прогалин у регульованих ним (інститутом права) відносинах. Предмет регулювання галузі співвідноситься з предметом регулювання інституту як рід і вид, адже галузі права регулюють суспільні відносини певного роду, а інститути – конкретного виду. Головне призначення інституту права полягає в тому, щоб у межах своєї групи однорідних суспільних відносин забезпечити цілісне, відносно завершене їх упорядкування [7, с.140-141].

Таким чином, правовий інститут – це юридична конструкція в рамках певної галузі права, яка є окремою системою правових норм, які регулюють однорідні суспільно-правові відносини, що виникають між конкретизованою групою суб'єктів в рамках яких останні реалізують покладені на них суб'єктивні права, досягають законного інтересу та виконують певні обов'язки. Зазначені особливості цілком притаманні явищу лобізму, правовий статус якого встановлено Законом України «Про лобіювання» від 23.02.2024 №3606-ІХ.

Згідно із вказаним нормативним актом, лобіювання – це діяльність, що здійснюється з метою впливу (спроби впливу) на об'єкт лобіювання в комерційних інтересах бенефіціара (за винагороду, що отримується прямо або опосередковано, та/або з оплатою фактичних витрат, необхідних для її здійснення) або у власних комерційних інтересах особи та сто-сується предмета лобіювання [8]. В свою чергу, бенефіціар – іноземна держава, фізична,

юридична особа або група таких осіб, у комерційних інтересах яких здійснюється лобіювання [8].

Невід'ємними складовими змісту явища є суб'єкт, об'єкт і предмет. Перший – це фізична або юридична особа, яка здійснює лобіювання на підставах та в порядку, передбачених законодавством. Об'єктом лобіювання визначається суб'єкт правотворчої діяльності (крім Українського народу на всеукраїнському референдумі, територіальної громади на місцевому референдумі) та/або суб'єкт правотворчої ініціативи, а предметом, в свою чергу, – нормативно-правовий акт, щодо планування розроблення, розроблення та/або прийняття (видання) якого, внесення змін до якого, втрати чинності (скасування) яким (або утримання від таких дій) суб'єкт лобіювання здійснює вплив (спробу впливу) на об'єкт лобіювання [8].

Важливою ознакою суб'єкта здійснення лобіювання є наявність відомостей стосовно нього у спеціальному державному Реєстрі прозорості. Відповідно до статті 5 Закону це інформаційно-комунікаційна система, що забезпечує збирання, накопичення, захист, облік, відображення, оброблення та надання інформації про суб'єктів лобіювання та їх звітність. Реєстр створюється з метою надання безоплатного публічного доступу до актуальної та достовірної інформації про суб'єктів лобіювання та їх звітність. Дані з системи є відкритими і загальнодоступними, крім випадків, передбачених законом. Реєстр прозорості ведеться державною та англійською мовами з використанням програмного забезпечення, розробленого відповідно до національних стандартів, що забезпечує його сумісність і взаємодію з іншими інформаційними системами та мережами, що становлять інформаційний ресурс держави. Відомості, що містяться в Реєстрі прозорості, викладаються у форматі, доступному для автоматизованого збирання, оброблення та завантаження інформації, а також в інших форматах, визначених законодавством. При цьому, до інформації з обмеженим доступом, що не відображається у відкритому доступі Реєстру прозорості, належать відомості щодо: 1) реєстраційного номера облікової картки платника податків; 2) серії та номера документа, що посвідчує особу; 3) адреси задекларованого та/або зареєстрованого місця проживання (перебування); 4) номерів телефонів фізичної особи; 5) адреси електронної пошти фізичної особи; 6) дати народження фізичної особи [8].

Дещо інший погляд на зміст та сутність лобізму представлено на рівні доктринальних положень. Наприклад, В.Ф. Нестерович визначив процес лобіювання як легальний вплив на чітко визначені законом органи державної влади й органи місцевого самоврядування, а також на їх посадових осіб з боку зареєстрованих у встановленому законом порядку фізичних і юридичних осіб з метою закріплення власних інтересів чи інтересів третіх осіб (клієнтів) у нормативно-правових актах, що приймаються [9, с.7].

С.О. Кравченко та В.М. Кучерявий трактують «цивілізований лобізм» як особливу форму взаємовідносин влади і суспільства, що передбачає системний і цілеспрямований вплив приватних осіб та організованих суспільних груп, у тому числі за допомогою спеціально найнятих фахівців або організацій, на органи державної влади й органи місцевого самоврядування з метою прийняття (неприйняття) рішень цими органами в інтересах зазначених осіб або груп з використанням законних методів. До основних характеристик цивілізованого лобізму як комплексної діяльності належать, зокрема, його суб'єкти, об'єкти, цілі, функції та методи [10, с.98].

З точки зору Т.С. Ярового лобіювання являє собою суспільний феномен, що на практиці є одним з інструментів реалізації народом своєї влади, дія якого проявляється опосередковано, шляхом впливу груп громадян (суб'єкти лобіювання) на органи публічної влади (об'єкти лобіювання) з метою прийняття останніми рішень, що максимально відповідатимуть інтересам суб'єктів. Лобіювання має здійснюватися в законослухняний і підзвітний суспільству спосіб. Лише такий формат лобіювання буде сприятливим для розвитку громадянського суспільства, щонайменше не знижуватиме ефективність управлінської діяльності органів публічної влади, підвищить довіру населення до органів державної влади та держави в цілому» [11].

А.Ф. Мельник, О.Ю. Смоленський, А.Ю. Васіна, Л.Ю. Гордієнко пов'язують явище лобізму із процедурою прийняття управлінських рішень в державному управлінні та тлумачать його наступним чином: «діяльність соціальних груп, які відстоюють свої інтереси, тиск груп на органи законодавчої і виконавчої влади. Спектр форм і методів цивілізованої лобістської діяльності включає: збір інформації, її подання законодавцям; виступи на слуханнях у комітетах, фінансування виборчих кампаній тощо» [12, с.121].

В той же час, С.М. Шандрук розглядає лобізм як політико-правову категорію та наводить два ключові підходи до розуміння останнього. Згідно із першим, досліджуване явище описується, як інститут політичної системи, процес навмисного встановлення зв'язків з посадовими особами органу публічної влади з наміром вплинути на прийняття вигідного для зацікавлених осіб рішення. Відповідно до другого підходу лобізм – це сукупність правових норм, які регламентують процес легітимного впливу на органи публічної влади, а також на їх посадових осіб з боку лобістів з метою закріплення власних інтересів чи інтересів третіх осіб у нормативно-правових актах [13, с.829].

Висновки. З огляду на вище викладене, лобізм, як правовий інститут, характеризується наступними ознаками: по-перше, це самостійна група суспільно-правових відносин, які регламентовано окремим набором юридичних норм, переважно, закріплених у положеннях Закону України «Про лобіювання» від 23.02.2024 №3606-IX; по-друге, дані суспільні відносини виникають з питань законного впливу на суб'єктів нормотворчої діяльності з метою прийняття ними необхідних для окремої або певного кола осіб нормативних документів, що стосуються їх законних інтересів; по-третє, лобіювання має законодавчо встановлений суб'єктний склад, який має відповідати ряду нормативно-встановлених вимог, а також визначений об'єкт та предмет; по-четверте, діяльність з лобіювання характеризується чітким кінцевим результатом реалізації, який обрамлено термінологічною конструкцією «комерційний інтерес».

Список використаних джерел:

1. Словник української мови: том 4. Білодід І.К. та ін. В 11 т. (1970-1980). 839 с.
2. Циганюк Ю.В. Цивільний позов у кримінальному процесі України та країн континентальної правової системи: порівняльно-правове дослідження: дис... канд. юрид. наук. : 12.00.09. Київ: Академія адвокатури України. 2008. 205 с.
3. Митрофанов І. І. Трудовий договір як юридичний факт у трудовому праві : монографія. І. І. Митрофанов, О. В. Плєскупн ; за заг. ред. І. І. Митрофанова. Одеса : Видавництво «Фенікс», 2014. 272 с.
4. Григор'єва Т.В. Правове регулювання використання й охорони водних живих ресурсів: дис... канд. юрид. наук. : 12.00.06. Харків: Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. 2004. 187 с.
5. Савченко Л.А. Правові проблеми фінансового контролю в Україні: дис... д.ю.н. : 12.00.07. Ірпін: Академія державної податкової служби України. 2002. 457 с.
6. Смирнов М.І. Особливості надання взаємної правової допомоги у кримінальних правах з використанням методу відеоконференцзв'язку: дис... канд. юрид. наук. : 12.00.09. Одеса: Одеська національна юридична академія. 2005. 259 с.
7. Теорія держави та права : навч. посіб. Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін. ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. К. : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
8. Про лобіювання: закон від 23.02.2024 №3606-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2024. №18. Ст.77.
9. Нестерович В.Ф. Конституційно-правові аспекти лобіювання у правотворчому процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2008. 7 с.
10. Кравченко С.О., Кучерявий В.М. Аналіз сутності цивілізованого лобізму як форми взаємовідносин влади та суспільства. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2019. № 3. С. 93–99.

11. Яровой Т.С. Генеза та сучасні погляди стосовно визначення поняття лобізму в державному правлінні. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2016. №12. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1281>.

12. Державне управління: Навч. посіб. А.Ф. Мельник, ДЗб О.Ю. Оболенський, А.Ю. Васіна, Л.Ю. Гордієнко; За ред. А.Ф. Мельник. К.: Знання-Прес, 2003. 343 с.

13. Шандрук С.М. Сутність лобізму як політико-правової категорії. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №11. С.827-830. URL: http://lsej.org.ua/11_2022/202.pdf

Дата першого надходження рукопису до видання: 26.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025

